

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

(Գիտական հոդվածների պարբերական ժողովածու)

№ 12

***Նվիրվում է պրոֆեսոր Գուրգեն Մելիքյանի ծննդյան
80-ամյակին***

ԵՐԵՎԱՆ

ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

2016

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ВОПРОСЫ ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
(Периодический сборник научных статей)
№ 12

*Посвящается 80-летию профессора
Гургена Меликяна*

Ереван
Издательство ЕГУ
2016

YEREVAN STATE UNIVERSITY

PROBLEMS OF ORIENTAL STUDIES

(serial scholarly journal)

№ 12

*Dedicated to the 80th birthday anniversary of professor
Gurgen Melikyan*

YEREVAN
YSU PRESS

2016

3

**Հրատարակվում է Երևանի պետական համալսարանի
արևելագիտության ֆակուլտետի
գիտական խորհրդի որոշմամբ**

Ժողովածուի 12-րդ հատորի հրատարակումը ԵՊՀ
արևելագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորասախոսական
անձնակազմի համեստ նվերն է պրոֆեսոր
Գուրգեն Մելիքյանի ծննդյան 80-ամյակին

Խմբագրական խորհուրդ՝

- Մելիքյան Գուրգեն - ր. գ. թ., պրոֆեսոր (*նախագահ*)
Ասատրյան Գառնիկ - ր.գ.դ., պրոֆեսոր
Խաչիկյան Մարգարիտա - ր.գ.դ., պրոֆեսոր
Խառատյան Ալբերտ - պ.գ.դ., պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից-անդամ
Կարաբեկյան Սամվել - ր.գ.թ., դոցենտ
Հովհաննիսյան Լավրենտի - ր.գ.դ., պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ թղթ.-անդամ
Մելքոնյան Ռուբեն - ր.գ.թ., դոցենտ
(*համարի պատասխանատու*)
Ոսկանյան Վարդան - ր.գ.թ., դոցենտ
Մարգարյան Լևոն - պ.գ.դ., պրոֆեսոր
Սաֆարյան Ալեքսանդր - պ.գ.թ., պրոֆեսոր
Սաֆրաստյան Ռուբեն - պ.գ.դ., պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս
Տոնիկյան Սոնա - ր.գ.թ., դոցենտ

© ԵՊՀ հրատ., 2016

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ԵՊՀ ՌԵԿՏՈՐ ԱՐԱՄ ՍԻՄՈՆՅԱՆԻ
ՇՆՈՐՀԱՎՈՐԱԿԱՆ ՈՒՂԵՐՁԸ ՊՐՈՖԵՍՈՐ
ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԵԼԻՔՅԱՆԻ 80-ԱՄՅԱ
ՀՈՔԵԼՅԱՆԻ ԱՌԹՎ 5

ԳՈՒՐԳԵՆ ՄԵԼԻՔՅԱՆԸ 80 ՏԱՐԵԿԱՆ Է 8

ԱՐԱԲԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՍԵՄԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Դավիթ Հովհաննիսյան
ՖԱԹԻՄԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՇԻԱՅԱԿԱՆ
ԿՐՈՆԱԴԻՑԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԱՌԱՆՑՔԱՅԻՆ ԿԵՐՊԱՐ 12

Հայկ Քոչարյան
ԻՆՏԵԼԵԿՏՈՒԱԼ ՄԵՆԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ՀԱՄԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՌՈՂՋԱՑՄԱՆ
ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ. ԻԲՆ ԲԱԶԱ 20

Գ. Գևորգյան
Է. Ասատրյան
ՍՈՒԵԶԻ ՃԳՆԱԺԱՍԸ ԵՎ ԵԳԻՊՏՈՍԻ
ՌԱԶՄԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐ
ԴԵՐԱԿԱՏԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆ ԱՐԱԲԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ 30

Է. Ասատրյան
ՆԱՍԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹ 45

ԹՅՈՒՐՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ
ՕՍՄԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Ռուբեն Մելքոնյան

ՎԱԶԳԵՆ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ 1961 Թ.
ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՅՑԻ ՈՐՈՇ
ՄԱՆՐԱՄԱՍՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ (ԱՐԽԻՎՍՅԻՆ
ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ԼՈՒՅՄԻ ՆԵՐՔՈ)..... 58

Ալեքսանդր Սաֆարյան

ԹՅՈՒՐՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ԶԻՅԱ
ԳՅՈՔԱԼՓԻՑ ՀԱՐՅՈՒՐ ՏԱՐԻ ԱՆՑ 67

Լուսինե Սահակյան

ՀԱՄՇԵՆԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԵՌԱԳՐԵՐՈՒՄ 80

Անի Սարգսյան

ԲՆՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՏԻԿԱՆ ԲԱՔԻԻ ԴԻՎԱՆՈՒՄ 97

Միրանույշ Գալշոյան

ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ԹՈՒՐՔՄԵՆԱԿԱՆ ՑԵՂԵՐԻ ԲՈՆԻ
ՎԵՐԱԲՆԱԿԵՑՄԱՆ ԱՆԴՐԱԴԱՐՁԸ
ՅԱՇԱՐ ՔԵՄԱԼԻ «ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԻ ՑՈՒԼԵՐԻ
ԼԵԳԵՆԴԸ» ՎԵՊՈՒՄ 109

Նաիրա Գինոսյան

ՀԱՅԵՐՆ ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ
ԿՅԱՆՔՈՒՄ (XIX ԴԱՐԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԵՍ –
XX ԴԱՐԻ ՍԿԻՋԲ) 120

Արա Ազատյան

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ ՀԱՅ
ՊԱՏՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ 139

Արթուր Դումանյան
 ԲԱՆԱԿԻ ԴԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
 ԿՅԱՆՔՈՒՄ 1920-1970-ԱԿԱՆ ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻՆ.
 ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ 158

Արշակ Գևորգյան
 1960 Թ. ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱԿԱՆ
 ՀԵՂԱՇՐՋՄԱՆ ԱՄՆ-Ի ՆԵՐԳՐԱՎՎԱԾՈՒԹՅԱՆ
 ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ 180

Հայկ Մարգարյան
 ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ԽՈՇՈՐ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՄՈՒՆԻՑԻՊԱԼ
 ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
 ԵՐԿՐԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐՈՒՄ ԿԱՏԱՐՎԱԾ
 ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ 196

Նաիրա Պողոսյան
 ՌՈՒՄ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
 ԱՐՏԱՑՈՂՈՒՄԸ ԱՀՄԵԴ ՋԵՄԱԼ ՓՈՇԱՅԻ
 ՀՈՒՇԵՐՈՒՄ 208

Լիլիթ Մովսիսյան
 ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ
 ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԼՐԱՏՎԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ՝
 ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՎ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԻ
 ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՌԱՊԱՇԱՐԱՅԻՆ
 ՊԱՏԿԵՐԸ 217

Ժալդաս Աղիբաև
 ՂԱԶԱԽՍՏԱՆ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ. ՄԻՋՊԵՏԱԿԱՆ
 ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ
 ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ (ռուսերեն) 225

ԻՐԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Գուրգեն Մելիքյան
«ՓԻՅԱԹԱԹԱՆ ՓԻԼԸ ՂԱՆԴԱՂՈՒՄ» ԱՐՑԱԽԻ
ԲԱՐԲԱՌՈՒՄ ՄԻ ՔԱՆԻ ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ
ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ 236

Վարդան Ոսկանյան
ՈՐՈՇ ՀԱՅԿԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՊԱՐՍԿԵՐԵՆՈՒՄ 240

Հասմիկ Կիրակոսյան
ԲԱՐԲԱՌԱՅԻՆ ՄԻԱՎՈՐՆԵՐ ԻՐԱՆԱԿԱՆ
ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՄ 249

Քնարիկ Միրզոյան
Թադևոս Չարչյան
ՈՐՈՇ ՊԱՐԿԵՐԵՆ ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԹԱԹԱՐԵՐԵՆՈՒՄ (անգլերեն) 255

Արտյոմ Տոնոյան,
Հովհաննես Սարգսյան
ՀԵՏՄԱՐԶՊԱՆԱԿԱՆ ԱՂՎԱՆՔՈՒՄ «ՔՈՒՐԴ»
ԱՆՎԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ԱՐԱԲԱԿԱՆ
ՀԻՇԱՏԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԽՆԴԻՐԸ 262

Ահարոն Վարդանյան
ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲԱՐԲԱՌՈՒՄ ՆՈՐ ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇ
ՓՈԽԱՌՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ 273

Թերեզա Ամրյան

ՍՈՒՖԻԱԿԱՆ ՍԻՐՈ ԵՎ ԱՐԲԵՑՈՒՄԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ
ԵԶԴԻԱԿԱՆ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԵՐՈՒՄ 281

Սվետլանա Հարությունյան

ԶՐԱԴԱՇՏԱԿԱՆ ՏՈՆԱՑՈՒՅՑԸ ԵՎ ԳԼԽԱՎՈՐ
ՏՈՆԵՐԸ 295

Լիլիթ Սաֆրաստյան

ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՎՏԱՐԱՆԴԻ ԿԻՆՈՅԻ ՆՈՐԺԱՄԱՆԱԿՅԱ
ԸՆԿԱԼՈՒՄՆԵՐԸ. ՄՈՀՍԵՆ ՄԱԽՄԱԼԲԱՖ, ՇԻՐԻՆ
ՆԵՇԱՏ 304

Գառնիկ Գևորգյան

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՎԵՊԻՑ (ԴԱՍԹԱՆԻՑ)
ՊԱՏՄԱՎԵՊ 320

Հովհաննես Խոբիկյան

ԿԱՐԻԱՆ ԱՔԵՄԵՆՅԱՆ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ 331

Արմեն Իսրայելյան

ԻՐԱՆԻ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂԶԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆԸ
ՍՊԱՌՆԱՑՈՂ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐՆ ԻՍԼԱՄԱԿԱՆ
ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ՀԵՏՈ 344

ԳՈՒՐԳԵՆ ՎՐԵԺԻ ՄԵԼԻՔՅԱՆ 355

ՊՐՈՑԵՍՈՐ ԳՈՒՐԳԵՆ ՎՐԵԺԻ ՄԵԼԻՔՅԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՎ ՄԵԹՈԴԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ ԸՆՏՐԱՆԻ 367

**ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲԱՐԲԱՌՈՒՄ ՆՈՐ ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՈՐՈՇ
ՓՈԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՋ**

Բանալի բառեր. Ղարաբաղի բարբառ, բարբառագիտություն, հայերեն բարբառներ, նոր իրանական փոխառություններ, իրանական բարբառներ

Հայերենում կամ հայկական որևէ բարբառում իրանական լեզուների հետ առնչակցությունը, փոխհարաբերությունները կամ փոխառություններն ուսումնասիրելիս կարևոր է հաշվի առնել մի քանի կարևոր հանգամանք.

Առաջին՝ հայերենի պատմությունը սկսվում է անմիջապես հնդեվրոպական մայր լեզվից անջատվելու շրջանից, իսկ իրանական լեզուներինը՝ հնդիրանական միասնության տրոհումից հետո, այսինքն՝ հայերենինը մոտ Ք.ա. III, իսկ իրանականինը՝ II հազարամյակի սկզբներին:

Երկրորդ՝ ստացվել է այնպես, որ իրանական լեզուների գրավոր հուշարձանները ավանդված են հայկական գրավոր հուշարձաններից ավելի քան մեկ հազարամյակ առաջ¹:

Երրորդ՝ եթե նոր պարսկերենը սկիզբ է առել IX դարում և գրեթե անփոփոխ հասել է մինչև մեր օրերը, ապա այդ նույն ժամանակաշրջանում հայերենն անցնում է գրավոր զարգացման իր հին շրջանը, թևակոխում միջին, ապա և նոր հայերենի շրջաններ:

Եվ վերջապես՝ պետք է հաշվի առնել, որ հայոց լեզվի հետգրային շրջանի զարգացման պատմության հին շրջանը համընկ-

---

* ԵՊՀ իրանագիտության ամբիոնի դասախոս: Էլ. փոստ՝

aharon.vardanian@ysu.am

¹ Հին պարսկերեն տեքստերը գրի են առնվել Ք.ա. 6-4-րդ դարերում. ավեստան գրի է առնվել համեմատաբար ուշ շրջանում (Մասանյան շրջանում), բայց այն իր հնությամբ գերազանցում է հին պարսկերենին:

նում է մասամբ իրանական լեզուների զարգացման հին և միջին շրջանների հետ (V դարից սկսած): Հայերենի և իրանական լեզուների շփումները շարունակվում են մինչև VIII դարը՝ արաբական արշավանքները, և նոր թափով շարունակվում են նոր իրանական լեզվադարաշրջանում:

Հայերենի տեսանկյունից հատկապես հետաքրքիր են արևմտաիրանական լեզուներն ու այդ լեզուներից կատարված փոխառությունները: Մասնավորապես կարևոր են հյուսիսարևմտաիրանական լեզուները (մարերեն, պարթևերեն և Արաքսից հարավ ընկած տեղի իրանական նորագարիական և թալիշական բարբառները), իսկ ավելի ուշ, ի դեմս պարսկերենի, հարավարևմտաիրանական լեզուները:

Ներկա հոդվածում քննության ենք ներկայացրել Ղարաբաղի բարբառում նոր իրանական որոշ փոխառություններ, քանզի հին և միջին իրանական փոխառությունների խնդրին այս բարբառում ժամանակին անդրադարձ է կատարել Լ. Հովհաննիսյանը²:

Նոր իրանական փոխառությունների մեծ մասին նպաստել է նաև այն հանգամանքը, որ ներկայումս Արցախի Հանրապետության հարավային՝ այսինքն Իրանի հետ սահմանամերձ շրջաններում հիմնականում բնակվում են Խոյից, Մակուից, Մալմաստից և Ուրմիայից և Ղարադաղից ներգաղթած բնակիչներ: Ղարաբաղի բարբառում կան այնպիսի իրանիզմներ, որոնք չկան հայկական գրեթե ոչ մի բարբառում: Այստեղ հանդիպում ենք ոչ միայն փոխառված, բառերի, այլև արտահայտությունների կամ որ ավելի հետաքրքիր է բուն պարսկերեն արտահայտությունն ամբողջովին անցել է հայկական շրջան, հայացվել է, այնուհետև երկրորդ գործողություն ցույց տվող բաղադրիչը փոխվել է հայկականով, իսկ առաջինը մնացել է իրանականը:

---

²Հովհաննիսյան Լ., «Ղարաբաղի բարբառում իրանական մի քանի փոխառությունների մասին», Լրաբեր հասարակական գիտությունների, հ. 11, էջ 65-70, Երևան 1990

Բահար

Բահար նշանակում է «*գարուն*»: Բառը Ղարաբաղի բարբառ փոխառված է նոր իրանական լեզվադարաշրջանում, ավելին, ամենայն հավանականությամբ, այս բառը Ղարաբաղի բարբառ է ներմուծվել Իրանի հյուսիսարևմտյան (Խոյ, Մավմաստ, Մակու, Ուրմիա, Ղարադաղ) շրջաններից ներգաղթած հայերի շնորհիվ: Բառը հանգում է հ. պրսկ. ³ vāhara-ձևին (հմմտ. ավ. vanhri «գարնանը», պրթն. vahār, օս. valjäg, ն. ազ. և թալ. va/ə/hār «գարուն» և այլն): Ինչպես տեսանք, բառը հանդիպում է գրեթե բոլոր իրանական լեզուներում:

Ղարաբաղի բարբառում բառն արտացոլում է հարավարևմտաիրանական պարսկական ձևը: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ Ղարաբաղի բարբառը անմիջականորեն շփման մեջ է Արաքսից հարավ տարածված հյուսիսարևմտաիրանական լեզուների և բարբառների հետ, ապա բնական կլինեք, եթե պահպանված լինեք ն. ազ կամ թալ. va/ə/hār ձևը: Մակայն պարսկական ձևը ցույց է տալիս, որ այն փոխ է առնվել առնվազն այն միջավայրից որտեղ պարսկերենն է եղել տարածված:

Ռուզի, Լռուզի

Ռուզի, ոոզի, ըռուզի, ըռոզի նշանակում է «բարիք, բերք, ապրուստի միջոց, եկամուտ, օրապահիկ»⁴: «Մարդը դանը կըրում, տօն ա քըցում, խըխոնցը ռուզին բուլըցընում»⁵:

Ինչպես վերը նշեցինք, պարսկերեն բառերը երբեմն հանդես են գալիս նաև բառաբարդությունների մեջ: Այսպես՝ «ըռուզավ ըղնէ/ինիլ» նշանակում է «բարիքի, հարստության հանդիպել»:

³ Հապավումներն են՝ հ.պրսկ.- հին պարսկերեն, պրթն.-պարթեերեն, օս.-օսերեն, ն.ազ.-նոր ազարիական բարբառներ, թալ.-թալիշերեն, ավ.- Ավեստայի լեզու, քրդ.- քրդերեն, աֆղ.- աֆղաներեն, բել.- բելուջերեն, վախ.- վախա-ներեն, ասոր.- ասորերեն, արաբ.- արաբերեն, սելջ. թրք.- սելջուկյան թուրքերեն, մ.պրսկ.- միջին պարսկերեն, պրսկ.- պարսկերեն

⁴ Մարգայան Յու., «Ղարաբաղի բարբառի բառարան», էջ 172, Երևան 2013

⁵ Հայկական ժողովրդական հեքիաթներ, հ. VI, էջ 146, Երևան 1973

Օրինակ՝ «եղ կրնէզը տաղատ քընում ա, մին չուբանու ռուզավ ինում»⁶ :

Ռուզի բառը պարսկերէնում ունի նաև «օրական ուտեստ, պարեն, ուտելիք» իմաստը: Բառը հանգում է հ. պրսկ. raučah- «օր» ձևին. հմմտ՝ ավ. raočah, պրթն. rōč, *rōčik⁷, քրդ. ruž, աֆղ. vraj., բել. rōč «օր», վախ. rauj «բոց» և այլն: Այս արմատից են նաև ասոր. rōzīqā «օրապահիկ», արաբ. rizq «ուտեստ, պարեն», սելջ. թրք. uruzī «օրապահիկ»⁸:

Ինչպէս երևում է վերոբերյալից՝ հայերէնում նույն իրանական արմատից գրեթէ նույն իմաստով երկու բառ ունենք: Սակայն մեկը («ռոճիկ») վկայված է վաղ շրջանում, ունի մատենագրային հարուստ վկայությունը, նույնիսկ խորհրդային ամբողջ շրջանում և դրանից էլ առաջ այն լայնորեն օգտագործվել է և ներկայումս էլ «աշխատավարձ» բառի փոխարեն, թե՛ գրականություն մեջ, թե՛ պետական գրագրությունում: Միայն Խորհրդային Միության փլուզումից հետո, Անկախ Հայաստանում «աշխատավարձ» բառը դիտարկվեց որպէս գրական, սակայն ժողովրդի խոսակցական լեզվում «ռոճիկը» դեռ կենդանի է և հոգեհարազատ: Իսկ մյուսը («ռուզի») նոր շրջանի բառ է, մատենագրային վկայություններ չունի, ունի միայն բարբառային վկայություններ և նոր-նոր է մուտք գործում լեզու⁹:

---

⁶Աճառյան Հր. «Հայերեն արմատական բառարան», հ. 4, էջ 55, Երևան 1979

⁷Ճիշտ է, պրթն. *rōčik բառը վկայած չէ, բայց պարսկական rōzi, ruzi և հայկական rōčik «աշխատավարձ» բառերը ցույց են տալիս, որ պետք է նախապես եղած լինէր *rōčik ձևը, որին էլ հանգում են հայկական և պարսկական բառերը:

⁸Horn P, “Grundriss der Neupersischen Etymologie”, s. 140, Strassburg 1893

⁹ Կարծում ենք տեղին նշել, որ այս բառը միակը չէ իրանական փոխառությունների դեպքում: Նմանօրինակ զարգացումների հիմնական պատճառն այն է, որ նոր պարսկերենը միջինի համեմատությամբ ենթարկվել են զգալի փոփոխությունների, որը խորացրել է հատկապես պարթևերենից նրա ունեցած տարբերությունները: Մասնավորապես, այս համատեքստում տեղին է նշել բառասկզբի v > b, g անցումները, Արշակունյաց շրջանի ոչ սկզբնային դիրքի -p-, -t-, -k-, խուլերի՝ միջին պարսկերենում -β-, -δ-, -γ-

Շրհար, Շահիր

Շրհար Ղարաբաղի բարբառում նշանակում է «քաղաք, երկիր»¹⁰: «Շատ ա քընամ, խըրեգ ա քընամ, հըսնըմ ա մին շը-հարի»¹¹: Հանդես է գալիս նաև բառակապակցություններում՝ շրհարբաշրհար «քաղաքից քաղաք», այսպես՝ «չըրու սոր դադարգուն ընկած շրհարբաշրհար ման ի կամ»¹² < պրսկ . šahr «քաղաք» վաղ նշանակությամբ՝ «երկիր», հմմտ. ավ. xšaθra-», հ. պրսկ . xšaça «թագավորություն, իշխանություն», մ. պրսկ . šahr «երկիր, նահանգ, քաղաք», պրսկ . šahr և այլն:

Բառը վաղ Արշակունյաց շրջանում ունեցել է -xšaθr ձևը, որն էլ, հնչյունական օրինաչափությունների համապատասխան տվել է xšahr¹³, որից էլ հայերենը փոխ է առել բառասկզբի օժանդական ձայնավորով՝ (a)xšahr և սրա դրափոխված ašxarh տարբերական էլ այսօր օգտագործում ենք:

Կրկին, ինչպես ruzi բառի դեպքում էր, այստեղ նույնպես մեկ արմատից երկու բառ ունենք՝ մեկը փոխ է առնված դեռևս գրաբարյան շրջանից՝ միջին իրանական լեզվդարաշրջանում, իսկ մյուսը նոր շրջանում՝ ժամանակակից պարսկերենից: Երկու դեպքում էլ հայերենում ունենք հարավարևմտաիրանական լեզվական ձև: Պարզապես վաղ շրջանում փոխ առնված բառը ներկայումս այնքան է հարազատացել, մերվել հայերենի հետ, որ դարձել է գրական բառ, իսկ նոր շրջանում փոխ առնված բառը

փոխվելը և նոր պարսկերենում ադեն -b-, -d-, -g-, դառնալը, նույն շրջանի ձայնավորահաջորդ -č-ի հյուսիս-արևմտյան խմբում -j-, -ž-ի, ապա նոր պարսկերենում (արդեն հարավ-արևմտյան) -z- փոխվելը և այլն, օրինակները բազմաթիվ են: Ահա այս պատճառով է, որ հայերենը միննույն բառը փոխ առնելով իրանական լեզուների զարգացման տարբեր շրջաններում և տարբեր բարբառներից՝ դրանք երբեմն պահում է որպես միանգամայն տարբեր բառեր: Ասածի լավագույն օրինակն է «վաճառ» և «բազար» բառերը:

¹⁰Մարգայան Յու., նշվ.աշխ., էջ 570

¹¹Հայկական ժողովրդական հեքիաթներ, հ. V, 556

¹²Մարգայան Յու., նույն տեղում

¹³Աճառյան Հր., նշվ. աշխ., հ., 1, էջ 218a; Ջահուկյան Գ., «Հայոց լեզվի պատմության. նախագրային ժամանակաշրջան», էջ 514, Երևան 1987

մնացել է բարբառային կարգավիճակով և ներկայումս էլ գործածվում է միայն բարբառներում:

Սակայն Ղարաբաղի բարբառում բառը վկայված է նաև *շահիր* ձևով կրկին նույն իմաստով: Այս բառն ամենայան հավանականությամբ Ղարաբաղի բարբառին է անցել թուրքերենի միջոցով: Հետաքրքիրն այն է, որ «շահիր» ձևը գործածական է եղել և ներկայումս էլ օգտագործվում է Ստեփանակերտի շրջակա գյուղերում, իսկ «շահիր» ձևը Հաղրություն և Հորադիսում: Բացի բառաձևերը և հնչյունական օրենքները՝ սա ևս ապացույց է այն բանի, որ Հաղրութի և Հորադիսի շրջանի բառը փոխ է առնված անմիջական իրանական աղբյուրից, իսկ Ստեփանակերտի շրջանում տարածված ձևը՝ միջնորդավորված փոխառություն է:

Մարգամուշ

Մարգամուշ բառը Ղարաբաղի բարբառում նշանակում է «քնեցնող թույն»: «Մէր հային ադաթըն ա, վէր մուհտա մարգամուշ ինի, յըրա կըվազի, հախոէ, նիսյա օրհնանք տա...»¹⁴, ինչպես նաև ունի «քաղցր, խորը քուն» իմաստը:

Բառացի թարգմանած պարսկերենից նշանակում է «մկան մահ»: Կազմված է պրսկ. *marg* «մահ» և *muš* «մուկ» բառերից:

Բառը «մարգիմուշ» ձևով վկայված է դեռևս «Հայրուսակում» որպես «մկան ծիրտ» կամ «վայրի նռան ծաղիկ»¹⁵: Աճառյանը, սակայն «վայրի նռան ծաղիկ» իմաստը նույնացնում է «մկնդեղի» հետ: Իրականում սա մկնդեղն է (*Arsenicum*), պարսկերենում էլ ունի «մկնդեղ» իմաստը¹⁶:

Ղարաբաղի բարբառում «քնեցնող թույն» իմաստն էլ նույնանում է մկնդեղի հետ, քանզի մկնդեղով թունավորվելու դեպքում մարդու մոտ առաջանում է արյան ճնշման անկում, կենտրոնա-

¹⁴Մարգայան Սու., նշվ աշխ., էջեր 494-495

¹⁵Ալիշան Ղ., «Հայրուսակ կամ հայկական բուսաբառութիւն», «2008 և 2189», Վենետիկ 1895

¹⁶Loghatnameh-ye Dehkhoda, j. X s. 378, Tehran

կան նյարդային համակարգի արգելակում, թուլություն, քնի մշտական զգացում և, համապատասխան բուժումը ժամանակին չստանալու դեպքում, մահ: Հավանաբար «քնի մշտական զգացումն» էլ պատճառ է հանդիսացել, որ Ղարաբաղի բարբառում այն կոչեն նաև «քնեցնող թույն» անվամբ:

Իհարկե, այս մի քանի բառով չի սահմանափակվում նոր իրանական փոխառությունները Ղարաբաղի բարբառում: Դրանք բազմաթիվ են, սակայն հոդվածի ձևաչափը մեզ թույլ չի տալիս ամբողջ ցանկը բերել այստեղ, պարզապես վերոնշյալ մի քանի օրինակներով ցանկացանք ցույց տալ, որ բացի հին և միջին շրջանի իրանական լեզուներից, կան նաև նոր և նորագույն շրջանից կատարված փոփոխություններ, որոնք թե՛ բառային-հնչյունական, և թե՛ իմաստային տեսակետներից պակաս հետաքրքրություն չեն առաջացնում և որոնց ուսումնասիրությունն ու վեր հանումը նույնպես կարևոր է ինչպես հայ, այնպես էլ իրանական լեզվաբանության և բարբառագիտության համար:

О НЕКОТОРЫХ НОВО ИРАНСКИХ ЗАИМСТВОВАНИЯХ В КАРАБАХСКОМ ДИАЛЕКТЕ

Аарон Варданян
(резюме)

Карабахский диалект является самым хорошо сохранившимся и в то же время самым трудным армянским диалектом. В данной статье обсуждаются некоторые ново-иранские заимствования в карабахском диалекте, такие лексемы, как *bahar*, *əruzi /ruzi*, *šəhar/ šahir* and *margamuš*. До сих пор были некоторые работы по этой теме, но все они были посвящены ранним и средним иранским заимствованиям.

ON SOME NEW IRANIAN BORROWINGS IN KARABAKH DIALECTE

Aharon Vardanian
(summary)

Karabakh dialect is one of the most archaic, well preserved and, at the same time, the most difficult dialects. The article is devoted to new Iranian loanwords in Karabakh dialect, particularly, *bahar*, *əruzi/ruzi*, *šəhar/ šahir* and *margamuš*. Though there were some articles and papers on Iranian loanwords in this dialect, all of them concerned the Old and Middle Iranian loanwords.

The great part of the new Iranian loanwords are due to the fact that the south lands of nowadays Nagorno-Karabakh Republic, i.e. at the border of Iran, is inhabited by immigrants from Khoy, Maku, Salmast, Urmia and Karadagh.